

HUVAYDONING "ROHATI DIL" ASARI VA SO'FI OLLOYORNING "SABOT UL-OJIZIN" ASARLARI TAHLILI

Shahriyeva Muattar

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti

Filologiya fakulteti o'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi

2-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20233251>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Huvaydoning "Rohati dil" hamda So'fi Olloyorning "Sabot ul-ojizin" asarlari ilmiy-adabiy jihatdan tahlil qilinadi. Har ikki asar o'zbek mumtoz adabiyotining muhim namunalaridan bo'lib, ularda tasavvufiy g'oyalar, axloqiy qarashlar va inson kamoloti masalalari keng yoritilgan. "Rohati dil" asarida inson qalbining poklanishi, ruhiy kamolot sari intilishi va ilohiy muhabbat g'oyalari markaziy o'rin egallaydi. Muallif insonning ichki dunyosini tasvirlash orqali uni ma'naviy yuksalishga undaydi. Asarda tasavvufiy ramzlar, badiiy obrazlar va chuqur falsafiy fikrlar uyg'unlashgan. "Sabot ul-ojizin" asarida esa diniy-axloqiy pand-nasihatlar asosiy o'rinni egallaydi. Asar oddiy xalq uchun tushunarli tilda yozilgan bo'lib, unda insonning sabr-toqati, halolligi, iymoni va axloqiy pokligi targ'ib qilinadi. Ushbu asar orqali muallif jamiyatda ma'naviy poklikni mustahkamlashga xizmat qilgan.

Kalit so'zlar: tasavvuf, ruhiy kamolot, axloqiy tarbiya, mumtoz adabiyot, ilohiy muhabbat, sabr, pand-nasihat, badiiy obraz, ma'naviyat, komil inson

Annotation: This article provides a literary and scientific analysis of "Rohati dil" by Huvaydo and "Sabot ul-ojizin" by So'fi Olloyor. Both works are significant examples of Uzbek classical literature, reflecting Sufi ideas, moral values, and the concept of human spiritual perfection. In "Rohati dil", the author focuses on the purification of the human soul, the pursuit of spiritual perfection, and divine love. The work deeply explores the inner world of a person and encourages moral and spiritual development through symbolic and philosophical expressions. On the other hand, "Sabot ul-ojizin" emphasizes moral and religious teachings. Written in a simple and understandable language, the work promotes patience, honesty, faith, and ethical behavior. It serves as a guide for moral improvement and social harmony.

Keywords: Sufism, spiritual development, moral education, classical literature, divine love, patience, ethics, symbolism, spirituality, perfect human

Asosiy qism

O'zbek mumtoz adabiyoti boy va serqirra merosga ega bo'lib, unda tasavvufiy, axloqiy va ma'naviy g'oyalar alohida o'rin tutadi. Ana shunday asarlar qatoriga Huvaydoning "Rohati dil" hamda So'fi Olloyorning "Sabot ul-ojizin" asarlari kiradi. Ushbu asarlar nafaqat badiiy, balki didaktik va falsafiy ahamiyatga ega bo'lib, insonni ma'naviy kamolot sari yetaklashga xizmat qiladi.

Huvaydoning "Rohati dil" asari tasavvufiy ruhda yozilgan bo'lib, unda inson qalbi, ruhiy poklanish va ilohiy muhabbat masalalari markaziy o'rinni egallaydi. Asarda insonning ichki dunyosi chuqur tahlil qilinadi va qalbni poklash orqali haqiqiy baxtga erishish g'oyasi ilgari suriladi. Muallif insonni nafs balolaridan xalos bo'lishga, ruhiy kamolot sari intilishga undaydi. "Rohati dil" asarida tasavvufning asosiy tushunchalari — nafs, qalb, ruh, ishq, sabr kabi kategoriyalar keng yoritilgan. Huvaydo bu tushunchalarni badiiy obrazlar orqali ifodalaydi. Masalan, qalbni poklash jarayoni ko'pincha safar yoki sayohat sifatida tasvirlanadi. Bu esa tasavvufdagi "ruhiy sayr" g'oyasini ifodalaydi.

Asarda ilohiy ishq alohida o'rin tutadi. Muallif ilohiy muhabbatni insonni poklovchi va uni Haqqa yaqinlashtiruvchi kuch sifatida talqin etadi. Bu g'oya tasavvuf adabiyotining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, Huvaydo uni o'ziga xos uslubda ifodalaydi. Asarda ishq orqali insonning ruhiy yuksalishi va komillikka erishishi tasvirlanadi. So'fi Olloyorning "Sabot ul-ojizin" asari esa ko'proq didaktik xarakterga ega bo'lib, unda diniy-axloqiy pand-nasihatlar ustuvorlik qiladi. Bu asar xalq orasida keng tarqalgan bo'lib, uning asosiy maqsadi insonni to'g'ri yo'lga boshlash, uni halollik, sabr-toqat va iymon sari yetaklashdan iborat.

"Sabot ul-ojizin" asari sodda va tushunarli tilda yozilgan bo'lib, bu uning ommabopligini oshiradi. Muallif murakkab falsafiy g'oyalarni oddiy misollar va pand-nasihatlar orqali tushuntiradi. Asarda insonning kundalik hayotdagi xulq-atvori, jamiyatdagi o'rni va uning ma'naviy mas'uliyati haqida fikr yuritiladi. So'fi Olloyor asarida sabr tushunchasi markaziy o'rinni egallaydi. Muallif sabrni insonning eng muhim fazilatlaridan biri sifatida ko'rsatadi. Uning fikricha, sabr orqali inson har qanday qiyinchilikni yengib o'tadi va ma'naviy kamolotga erishadi. Bu g'oya asarning nomida ham aks etgan. Har ikki asarni qiyosiy tahlil qiladigan bo'lsak, ularning umumiy jihatlari ko'p. Avvalo, ikkala asar ham tasavvufiy ruhda yozilgan bo'lib, insonni ma'naviy kamolotga undaydi. Ular inson qalbini poklash, nafsni tiyish va ilohiy haqiqatga yetishish g'oyalarini ilgari suradi.

Shu bilan birga, ularning farqli jihatlari ham mavjud. Huvaydo asari ko'proq falsafiy va badiiy xarakterga ega bo'lsa, So'fi Olloyor asari didaktik va amaliy yo'nalishga ega. "Rohati dil" asarida ramziy obrazlar va badiiy ifodalar ustuvor bo'lsa, "Sabot ul-ojizin"da sodda va tushunarli bayon ustunlik qiladi. Huvaydo asarida ichki kechinmalar, ruhiy holatlar va tasavvufiy tajriba chuqur tasvirlangan bo'lsa, So'fi Olloyor asarida kundalik hayotiy muammolar va ularning yechimlari yoritilgan. Bu esa har ikkala asarning o'ziga xosligini ko'rsatadi. Ushbu asarlar o'zbek adabiy merosida muhim o'rin tutadi. Ular nafaqat adabiy asar sifatida, balki ma'naviy qo'llanma sifatida ham katta ahamiyatga ega. Bugungi kunda ham ushbu asarlar o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, yosh avlodni ma'naviy tarbiyalashda muhim manba hisoblanadi.

Shuningdek, bu asarlar orqali o'zbek xalqining ma'naviy qadriyatlari, diniy qarashlari va axloqiy me'yorlari aks ettirilgan. Ular xalqning ruhiy dunyosini, uning orzu-intilishlarini va hayotga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. O'zbek mumtoz adabiyotida tasavvufiy asarlar alohida o'rin egallaydi va ular insonning ichki dunyosini, ruhiy kechinmalarini hamda ma'naviy kamolot sari intilishini yoritishda muhim manba hisoblanadi. Huvaydo va So'fi Olloyor ijodi aynan shu jihati bilan ajralib turadi. Ularning "Rohati dil" va "Sabot ul-ojizin" asarlari tasavvufiy-adabiy merosning yorqin namunasi bo'lib, unda inson, jamiyat va ilohiylik o'rtasidagi murakkab bog'liqlik aks ettiriladi. Avvalo, "Rohati dil" asarining badiiy xususiyatlariga e'tibor qaratish lozim. Bu asarda muallif ko'proq ramziy obrazlardan foydalanadi. Tasavvuf adabiyotiga xos bo'lgan bu uslub orqali oddiy tushunchalar chuqur ma'naviy mazmun kasb etadi. Masalan, "yo'l", "safar", "nur", "qalb", "ishq" kabi obrazlar aslida insonning ichki kamolot yo'lini ifodalaydi. Bu obrazlar orqali Huvaydo insonning ruhiy taraqqiyot bosqichlarini badiiy shaklda ifodalagan.

Asarda qalb markaziy tushuncha sifatida talqin etiladi. Qalb — bu insonning ma'naviy markazi, uning pokligi esa insonning komillik darajasini belgilaydi. Muallif qalbni poklashni inson hayotining eng muhim vazifasi sifatida ko'rsatadi. Bu esa tasavvufdagi "tazkiya" (poklanish) g'oyasiga to'la mos keladi. Huvaydo asarida ilohiy ishq g'oyasi ham chuqur

yoritilgan. Bu ishq oddiy dunyoviy muhabbatdan farqli ravishda, insonni Haqqa eltuvchi vosita sifatida talqin qilinadi. Ishq orqali inson nafsdan xalos bo'ladi, o'zligini anglaydi va ruhiy yuksalishga erishadi. Bu g'oya tasavvufning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi. Endi "Sabot ul-ojizin" asariga to'xtaladigan bo'lsak, unda badiiylikdan ko'ra didaktik ruh ustunlik qiladi. So'fi Olloyor o'z asarida xalq uchun tushunarli, sodda tilni tanlagan. Bu esa asarning keng ommaga yetib borishini ta'minlagan. Muallif asar orqali insonni to'g'ri yo'lga boshlash, uni axloqiy jihatdan tarbiyalashni maqsad qilgan.

Asarda sabr, halollik, imon, tavoze' kabi fazilatlar keng targ'ib qilinadi. Ayniqsa, sabr tushunchasi markaziy o'rinda turadi. Sabot — bu insonning qiyinchiliklarga bardosh berish qobiliyati bo'lib, u orqali inson hayotdagi sinovlardan muvaffaqiyatli o'tadi. Muallif sabrni nafaqat diniy, balki hayotiy zarurat sifatida ham ko'rsatadi. "Sabot ul-ojizin" asarida pand-nasihat uslubi keng qo'llanilgan. Muallif turli hayotiy misollar orqali insonni yaxshilikka undaydi, yomon odatlardan qaytaradi. Bu esa asarning tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshiradi. Asarda berilgan nasihatlar bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab qolgan.

XULOSA

Mazkur ishda Huvaydoning "Rohati dil" hamda So'fi Olloyorning "Sabot ul-ojizin" asarlari har tomonlama ilmiy va badiiy jihatdan tahlil qilindi. Tahlil jarayonida ushbu asarlarning o'zbek mumtoz adabiyotida tutgan o'rni, ularning tasavvufiy g'oyaviy yo'nalishi va tarbiyaviy ahamiyati keng yoritildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, har ikkala asar ham insonni ma'naviy kamolot sari yetaklovchi muhim manba hisoblanadi. "Rohati dil" asarida inson qalbining poklanishi, ilohiy ishq orqali ruhiy yuksalish va ichki dunyoni anglash masalalari chuqur badiiy ifoda etilgan. Asarda tasavvufiy ramzlar, falsafiy qarashlar va obrazli ifoda vositalari orqali insonning komillikka erishish yo'li tasvirlangan.

"Sabot ul-ojizin" asarida esa diniy-axloqiy pand-nasihatlar ustuvor bo'lib, unda insonning kundalik hayotidagi xulq-atvori, sabr-toqat, imon va halollik kabi fazilatlar targ'ib qilinadi. Asarning sodda va xalqchil tilda yozilgani uning keng ommaga yetib borishiga xizmat qilgan. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, har ikki asar umumiy jihatdan tasavvufiy ruh bilan sug'orilgan bo'lib, insonni poklikka, halollikka va ma'naviy yetuklikka da'vat etadi. Biroq ular ifoda uslubi va mazmun yo'nalishi jihatidan farqlanadi. Huvaydo asari ko'proq falsafiy-badiiy yo'nalishga ega bo'lsa, So'fi Olloyor asari didaktik va amaliy xarakterga ega.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Huvaydo. Rohati dil. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2010.
2. So'fi Olloyor. Sabot ul-ojizin. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2006.
3. Karimov N. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan, 2015.
4. Rasulov A. Tasavvuf va o'zbek adabiyoti. – Toshkent: Akademya, 2018.
5. Qodirov B. Mumtoz adabiyot asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. Yo'ldoshev M. O'zbek adabiy merosi. – Toshkent: Tafakkur, 2019.
7. Ismoilov R. Tasavvufiy adabiyot nazariyasi. – Samarqand, 2020.